

UNIVERSITATEA BABEȘ–BOLYAI
ȘCOALA DOCTORALĂ ECUMENE

TEZĂ DE DOCTORAT

O mie de fire pe ac

**Abordarea capitolului 11 din Scrisoarea către Evrei
prin intermediul tradiției interpretative iudaice**

Rezumat

Conducător științific:

Prof. Dr. Zamfir Emilia Korinna

Candidat:

Szabó Miklós

Cluj-Napoca

2023

Cuprins

Introducere

Mulțumiri

Lista abrevierilor

Observații

1. Epistola către Evrei

1.1. Prezentare introductivă

1.2. Genul documentului Πρὸς Ἑβραίους

1.3. Tradiția manuscriselor, localizarea canonică

1.4. Autor

1.5. Identitatea și statutul destinatarilor

1.6. Data scrierii

1.7. Epistola către Evrei 11

2. Ipoteza cercetării și considerațiile metodologice ale tezei

3. Prezentare generală a surselor

4. Stadiul actual al cercetării privind Evrei 11

5. Introducere în analiza textului

5.1. Textul grec și traducerea acestuia cu observații critice

5.2. Contextul imediat și extins al textului, limitele unității textuale

5.3. Repetiții în cadrul unității textuale

5.4. Structura

5.5. Considerații critice privind forma

6. Exemplul eroilor de dinaintea potopului (Evr 11:4–7)

6.1. Note privind structura unității de text

6.2. Abel

6.3. Enoh

6.4. Noe

7. Patriarhii ca oameni ai credinței (Evr 11,8–22)

7.1. Note privind structura unității de text

7.2. Avraam

7.3 Sara

- 7.4 Isaac, Iacob și Iosif
- 8. Eroii exodului și intrarea în Împărăție (Evr 11,23–31)
  - 8.1 Note privind structura unității textuale
  - 8.2 Moise
  - 8.3 Rahab
- 9. Eroii ai cuceririi și ai martiriului (Evr 11,32–38)
  - 9.1 Note privind structura unității de text
  - 9.2 Ghedeon
  - 9.3 Barac
  - 9.4 Samson
  - 9.5 Iefte
  - 9.6. David
  - 9.7. Samuel
  - 9.8. Eroii și eroine nespicate
- 10. Rezumat - Concluzii
- Cuvinte-cheie
- Bibliografie

Ezer szállal egy tű fokán
A Zsidókhöz írt levél 11. fejezetének megközelítése a zsidó értelmezési
hagyományokon keresztül

O mie de fire prin urechea unui ac. Abordarea capitolului 11 din Scrisoarea către
Evrei prin intermediul tradiției interpretative iudaice.

Cuvinte cheie:

Scrisoarea către Evrei, panegiric, literatura și tradițiile iudaice timpurii, Filon, targum, Identifikationsfigur (figură de identificare, model de rol), eroii de dinainte și de după potop.

Teza de doctorat dorește să contribuie la cercetarea Epistolei către Evrei din perspectiva tradiției iudaice. În primul capitol al tezei (pp. 1–13), ofer o prezentare generală a celor mai importante aspecte ale Epistolei către Evrei, inclusiv genul literar, tradiția manuscriselor, locul epistolei în canon, problema autorului, identitatea și locația destinatarilor, datarea și o prezentare generală a capitolului 11. Această secțiune clarifică perspectiva mea despre aceste aspecte disputate în literatură, care determină decisiv ipotezele mele cu privire la interpretarea Epistolei.

În capitolul doi (pp. 14–21), formulez ipoteza de cercetare și detaliez considerațiile metodologice ale cercetării. Astfel argumentez că studiul complex al eroilor și eroinelor prezentate drept modele în Evrei 11, prin prisma tradiției iudaice:

- demonstrează că acest capitol este o etapă majoră în procesul de interpretare a istoriei lui Israel și o mărturie a interpretării creative, iudaice și creștine timpurii a textului în secolul I,
- contribuie la aprecierea tradițiilor comune,
- arată modul în care autorul interpretează tradiția în mod liber, original,
- atrage atenția asupra semnificației conceptului de πίστις pe care îl prezintă ca singura cale de ieșire din criza credinței,
- și oferă o bază pentru un viitor dialog interreligios mai larg și mai fructuos.

Pe lângă metoda istorico-critică, m-am axat pe tradițiile iudaice, ținând cont de conceptul de *Identifikationsfigur*, pentru a mă apropia mai mult de definirea tradițiilor care au prins contur în text și de modul în care eroii și eroinele din Evrei 11 pot deveni un punct de referință pentru comunitatea abordată.

În capitolul al treilea (pp. 22–28) discut sursele literare iudaice biblice și parabiblice care sunt folosite în teză pentru a analiza reprezentarea personajelor din Evrei 11. Capitolul 11 din Epistola către Evrei se extinde dincolo de cadrul biblic, incorporând adesea tradiții regăsite doar în unele scrieri iudaice timpurii și în scrieri rabinice timpurii. Având în vedere acest aspect, sursele principale utilizate includ Septuaginta, scrierile lui Filon din Alexandria și Josephus Flavius, precum și o gamă extinsă a literaturii iudaice timpurii (de exemplu, *Liber Antiquitatum Biblicarum*, etc.) și Targumele palestinienne timpurii.

În capitolul 4 al tezei (pp. 29–41) prezint stadiul actual al cercetării, cu accent pe istoria cercetărilor critice, incluzând studii, monografiile și capitole publicate în ultimele decenii. Trecerea în revistă a literaturii evidențiază lacunele din cercetarea existentă pe care teza mea încearcă să le acopere.

În capitolul 5 (pp. 42–53) ofer o discuție preliminară a analizei exegetice. Metoda istorico-critică asigură caracterul sistematic al analizei exegetice a textului, fundamentată pe o metodologie riguroasă. Astfel în teză propun examinarea eroilor și eroinelor din Evrei 11, respectând etapele metodei istorico-critice: critica textuală, traducerea proprie a capitolului, critica literară și considerații de critica formelor și redactarea textului.

În capitolul 6 (pp. 54–80) mă axez pe prima secțiune a capitolului examinat, Evrei 11:4–7. În introducerea capitolului discut structura textului și analizez reprezentarea lui Abel, Enoch și Noe. În fiecare caz, compar reprezentarea acestor personaje din Biblia ebraică cu Septuaginta, și în literatura iudaică timpurie. Subliniez, de exemplu, că acțiunile lui Abel se aliniază bine cu definiția credinței prezentată în Evrei 11:1. Adopt o abordare similară discutând reprezentarea lui Enoch și Noe. În multe cazuri ofer traduceri proprii ale diverselor texte antice. Autorul Epistolei către Evrei face trimitere la tradițiile iudaice în care Enoch a servit ca un exemplu și un simbol pentru contemporanii săi. Soarta lui Enoch servește ca ilustrare a provocărilor cu care s-au confruntat membrii congregației autorului și le insuflă înțelegerea că „fără credință este imposibil să plăci lui Dumnezeu” (11:6), oferindu-le speranța că și ei pot se apropia de Dumnezeu. Ceea ce este deosebit de semnificativ este faptul că atribuirea credinței lui Enoch este un element unic în literatura

iudaică timpurie. Această concept nu apare decât mult mai târziu, așa cum se vede în a treia carte a lui Enoch (3Hen 6:3). În cazul lui Noe, îndemnul autorului, însoțit de exemple din istoria biblică, le arată cititorilor care s-au confruntat cu persecuții, umilințe publice și rușine, că credința este singura cale spre mântuire.

În capitolul 7 (pp. 81–123), explorez narativele patriarhilor (Evrei 11:8–22). La fel ca în capitolul anterior, accentul rămâne pe eroi și eroine, cu menționarea notabilă a Sarei, ceea ce face această listă de eroi unică și remarcabilă. Figuri de prim-plan ale credinței și iudaismului, precum Avraam, Sara și Moise, primesc atenție considerabilă în teză. În cursul discuției acestor figuri, delimitez cu grijă învățăturile iudaice comune integrate de autor de tradițiile pe care le elaborează el însuși. În acest capitol, aprofundez viețile lui Avraam, Sara, Isaac, Iacov și Iosif.

În capitolul 8 (pp. 124–176), discut în detaliu narațiunile despre eroii asociați cu Exodul și cu intrarea în țara lui Israel, prezentate în Evrei 11:23–31. Printre acești eroi se numără Moise și Rahab. Moise, o figură semnificativă în iudaism, a captivat imaginația scriitorilor, istoricilor, artiștilor, psihologilor și regizorilor, prin urmare semnificația sa transcende limitele iudaismului. De-a lungul timpului, el a întruchipat diverse idealuri, așa cum a observat și autorul cărții Evrei. Figura lui Rahab, pe de altă parte, ajută la înțelegerea comunității abordate în Evrei. Prin Rahab, autorul recunoaște femeile care s-au convertit la creștinism, dând dovadă de independență, determinare și dorința de a fi ascultate.

În capitolul 9 (pp. 177–231), explorez eroii menționați de autor în Evrei 11:32–38, care au fost prezentați fără explicații detaliate ale evenimentelor din viața lor. Acești eroi sunt modele de biruință și martiriu. Astfel aplic abordarea propusă în cercetarea vieții lui Ghedeon, Barac, Samson, Iefta, Samuel, și David, încercând totodată să identific mai mulți eroi nenumiți. Circumstanțele de viață ale acestor eroi anonimi creează o legătură crucială cu experiențele destinatarilor comunității. Acești eroi și eroine biblice, la fel ca și cei din comunitatea adresată de Evrei au suferit încercări (cf. Evrei 10:32–34), pierderi și au dus lupte spirituale împotriva păcatului (cf. 12:4), exemplificând o fidelitate neclintită față de Dumnezeu. Potrivit autorului, membrii comunității care, la fel ca acești eroi, s-au confruntat cu propriile încercări, pierderi și conflicte, pot trage învățăminte valoroase din fidelitatea lor neclintită, chiar și în fața martiriului. De asemenea, ei pot găsi o sursă de speranță în posibilitatea de a percepe prezența lui Dumnezeu, de a primi asistență divină și de a găsi puterea de a îndura suferința în propriile lupte.

În concluzie în teza de doctorat m-am concentrat asupra capitolului 11 din Evrei. Această epistolă introduce mai multe întrebări preliminare, iar comunitatea de cercetători nu a ajuns încă la un consens cu privire la multe dintre aceste aspecte. Obiectivul meu principal a fost să examinez personajele menționate în acest capitol, care, în evaluarea mea, au primit o atenție limitată în literatura existentă. Am fost interesat în special de tradițiile de la care s-a inspirat autorul și am urmărit să clarific contextul literar specific al autorului, al destinatarilor și al circumstanțelor lor. Constatările și concluziile mele sunt prezentate în capitolul 10 al tezei (pp. 232–239).

În urma cercetării am formulat 18 concluzii:

1. Din analiza mea reiese că panegiricul care se găsește în capitolul 11 din Evrei se aliniază cu scrierile analoge din cadrul literaturii iudaice timpurii, în care autorii fac adesea aluzie la figuri din trecut. Procedând astfel, autorul cărții Evrei devine parte a unei tradiții literare în evoluție, prezentându-i pe eroii capitolului ca participanți activi la interpretarea continuă a istoriei lui Israel. Acest text nu servește doar ca o mărturie a exegezei creative iudaice timpurii din secolul I, ci și ca o întruchipare a exegezei creștine timpurii a aceluiași text, reprezentând o poartă spre viitor. De fapt, până la sfârșitul secolului I, figuri precum Clement al Romei continuă această tradiție, adăugând în mod deliberat personaje precum Iudita pe lista eroilor care nu au fost numiți inițial în Evrei 11.

2. Prin ancorarea fermă în moștenirea literară comună a iudaismului timpuriu, autorul cărții Evrei subliniază importanța îmbrățișării acestor tradiții comune ca elemente integrante în interpretarea atât a capitolului, cât și a scrisorii în ansamblul ei. Acest lucru subliniază faptul că, în spiritul respectării tradiției, nu este înțelept să tăiem firele tradiției ci trebuie să ținem cont de conexiunile care apar în mod natural atunci când se realizează o examinare corectă a altor texte din Noul Testament, indiferent dacă acestea preced sau se aliniază cu textul sau tradiția din Evrei. Capitolul este legat în multiple moduri de tradițiile iudaice, reluând teme întâlnite în alte părți ale Noului Testament și subliniind interconexiunea acestor texte.

3. Autorul Epistolei către Evrei, care continuă să opereze în domeniul culturii religioase iudaice, extinzându-și în același timp progresiv perspectiva, păstrează un fundal iudaic pe tot parcursul lucrării și se inspiră în mod constant din figuri din tradiția biblică și din tradiția iudaică mai largă.

4. În acest capitol, autorul se distinge în cel puțin două moduri semnificative în comparație cu modelele literaturii iudaice timpurii. În timp ce în acele lucrări se pune un accent puternic pe statutul eroic al personajelor, autorul Epistolei către Evrei se îndepărtează în mod deliberat de acest proces de idealizare, elaborând în schimb un portret spiritual al acestor personaje. De fapt, prin alcătuirea „listei sale eroice” unice, el ghidează membrii comunității să îl perceapă pe Iisus ca fiind exemplul suprem al credinței.

5. Deși nu putem cunoaște pe deplin motivațiile autorului epistolei, teza oferă câteva propuneri cu privire la motivul pentru care acesta a ales să includă anumiți eroi și anumite eroine în îndemnul său (*λόγος τῆς παρακλήσεως*). Sunt convins că autorul, deși în mod imperfect, s-a identificat cu figuri care dețineau puterea de a schimba destine, care au înfruntat destine dificile, care au privit moartea în față și ale căror vieți și experiențe au exemplificat definiția credinței (Evrei 11:1). Acești eroi au întrupat ceea ce poate ancora speranțele și consolida convingerile în Nevăzut. Prin urmare, intenția autorului este de a ghida și inspira viitorul, cultivând încrederea, tăria eroică și credința neclintită pentru a realiza promisiunile lui Dumnezeu. Autorul caută să se asigure că membrii comunității cărora li se adresează epistola nu eșuează în prezent, ci privesc înainte având convingerea că urmăresc un scop. Personajele biblice invocate servesc nu doar ca personaje într-o narațiune memorabilă, ci și ca modele de credință care trebuie imitate. În timp ce unele dintre aceste figuri biblice sunt derivate din tradiții existente și sunt considerate figuri exemplare, în multe cazuri autorul însuși le-a ridicat la acest statut, considerând că pot avea un impact asupra destinatarilor. Aceste figuri de identificare (*Identifikationsfiguren*) întruchipează stiluri de viață, alegeri și valori pe care destinatarii scrisorii le pot urma și experimenta. În același timp, *πίστις* servește drept mijloc pentru ca destinatarii să se înțeleagă pe ei înșiși, identitatea lor de sine și circumstanțele lor.

6. Panegiricul din Evrei 11 oferă cititorilor modele, figuri de identificare, care modelează identitatea și servesc drept puncte de referință în cadrul unui „sistem de coordonate” religios, bazat pe credință. Ceea ce îl deosebește este faptul că autorul nu limitează această reprezentare parabolică la eroii istoriei lui Israel, ci o extinde și la eroine. Această unicitate este deosebit de evidentă în comparație cu literatura iudaică timpurie, în care femeile lipsesc cu desăvârșire din listele de eroi.

7. Autorul epistolei nu face doar referiri generale la personajele feminine, dar le și numește în mod specific pe unele dintre ele. Cu alte cuvinte, el nu le consideră personaje

indezirabile (*non grata*), ci mai degrabă *persona grata*, de la care comunitatea poate învăța lecții valoroase.

8. Prin reprezentarea femeilor din acest capitol, autorul percepe și caută să ajungă la femeile care sunt independente și determinate în alegerile lor, posedând capacitatea și abilitatea de a acționa. Ele nu caută doar încurajare, ci și afirmare. Acest lucru este strâns legat de etosul social al ospitalității, pe care autorul îl extinde asupra membrilor comunității, oferindu-le-o ca pe o cale spre discipolat.

9. Unul dintre aspectele unice ale folosirii tradiției de către autor, în special în legătură cu evenimentele legate de Avraam, este faptul că el devine veriga inaugurală a unei tradiții care își găsește ulterior expresia în scris. Această tradiție, așa cum se manifestă în *Aqedah*, încorporează motivul învierii.

10. Evrei evidențiază în mod specific evenimentele timpurii din viața lui Moise, în special cele legate de Exod. Acest lucru îmi sugerează că autorul evreu urmărește să evoce, pentru cititorii săi iudeo-creștini, experiența și mărturia Sederului ca emblemă profundă și atotcuprinzătoare a identității iudaice.

11. În literatura iudaică timpurie, descrierea eroilor individuali și a evenimentelor din viața lor pune în valoare o varietate de virtuți demne de admirație, cum ar fi eroismul, curajul, dreptatea. Cu toate acestea, autorul Epistolei către Evrei adoptă o abordare distinctă, evidențiind în mod proeminent πίστις, conceptul fundamental al relației dintre Dumnezeu și umanitate. Acest termen cuprinde nu numai nuanțele întâlnite în Biblia ebraică, inclusiv încrederea și loialitatea, dar și pe cele înrădăcinate în gândirea religioasă elenistică, cum ar fi certitudinea, statornicia în ceea ce se speră și urmează să se realizeze, ascultarea încrezătoare, perseverența și persistența. Ca urmare, conceptul de πίστις din acest capitol servește ca o umbrelă care unifică un spectru larg de fapte eroice și comportamente umane, toate exprimate concret prin acțiunea credinței. Printre conceptele-cheie înglobate de πίστις se numără fermitatea, perseverența, încrederea, speranța/așteptarea, răbdarea și îndelunga suferință πίστις, ἐλπίς, ὑπομονή, μακροθυμία). Figurile biblice înfățișate în cadrul acestora servesc drept exemple de trăire credincioasă și, în cuvintele lui Christian Ronning, „suprafețe de proiecție” care dezvăluie lecțiile pe care autorul dorește să le transmită destinatarilor.

12. Utilizarea tradiției de către autor este strâns legată de această diversitate unită sub o temă comună. În anumite cazuri, atunci când „credința” este clar întruchipată în viața și

acțiunile personajului biblic discutat, autorul se inspiră din tradiții comune. În alte cazuri, autorul modelează în mod independent tradițiile disponibile pentru a-și transmite eficient mesajul, unind sub conceptul general de credință gama extinsă de fapte eroice și comportamente umane care își găsesc expresia concretă prin actul de credință. El acordă o valoare semnificativă tradiției, dar nu o consideră stagnantă. În aceste cazuri, el se prezintă cititorilor săi ca un tradiționalist inovator.

13. Cu toate acestea, accentul pronunțat pus pe credință nu adoptă caracteristicile idealizării, așa cum se vede în cazul speranței la Filon din Alexandria. În schimb, aceasta servește ca un „instrument spiritual” care oferă membrilor comunității un mijloc de a naviga și de a depăși criza de credință.

14. Abordarea autorului ridică credința la înălțimi teologice, transcende simpla sanctificare a rezistenței umane și încrederea în forțele umane. Această ascensiune poartă credința de pe tărâmul religiei și al sfințeniei până la către apexul teologic suprem, culminând cu Isus. Astfel, conceptul de credință din epistolă își găsește în cele din urmă punctul culminant în Isus, care este atât pionierul, cât și împlinitorul credinței noastre (cf. Evrei 12:1–2).

15. Pe parcursul cercetării, am urmărit obținerea unei înțelegeri mai clare a unor întrebări introductive fundamentale, cum ar fi identitatea etnică a autorului și a destinatarilor, datarea și utilizarea tradiției de către autor. Constatările mele afirmă că, la fel ca și autorul, comunitatea era formată în principal din iudei creștini. În ceea ce privește datarea, dovezile se aliniază cu o perioadă care a urmat distrugerii Templului din Ierusalim, în timpul căreia tradițiile legate de cetatea cerească, sfântă, au devenit deosebit de proeminente. În lucrarea sa, autorul împletește cu pricepere o tapiserie de tradiții diverse, inclusiv tradițiile diverse ale Bibliei ebraice (narrative și apocaliptice), tradițiile sinagogii (targumele), tradițiile multiple ale iudaismului elenistic și palestinian, bogata tradiție a interpretării scripturale și tradițiile orale ale scrierilor apocrife.

16. O explorare cuprinzătoare a eroinelor și eroilor din Evrei în cadrul tradiției iudaice pune bazele unui viitor dialog interreligios mai extins, care să implice așa-numitele religii abrahamice sau monoteiste: iudaismul, creștinismul și islamul. Datorită abordării mele, mă aflu într-o poziție unică pentru a mă angaja într-un dialog semnificativ nu doar cu iudaismul, ci și cu islamul.

17. Pentru ca acest dialog să fie cuprinzător și util, este esențial ca el să funcționeze pe mai multe niveluri: atât academic, cât și non-academic, incluzând prelegeri educative și academice, ateliere de lucru, programe interconfesionale și cercuri de studiu sau de lectură. O abordare valoroasă pentru a realiza acest lucru este raționamentul scriptural, care poate produce interpretări benefice pentru viitoarele demersuri academice. Lectura textelor sacre comune (Biblia) și specifice (cum ar fi Coranul și literatura rabinică) de către creștini, evrei și musulmani, împreună cu organizarea în comun a unor evenimente precum conferințe, ateliere de lucru, programe interconfesionale și cercuri de studiu sau de lectură axate pe figuri comune de credință (de exemplu, Evrei 11), fie că sunt de natură academică sau educațională, pot avea numeroase rezultate pozitive. Acest tip de implicare poate favoriza un respect și o înțelegere reciprocă mai profundă, poate promova empatia care poate duce la relații constructive, poate consolida legăturile dintre diverse comunități religioase, poate cultiva un sentiment de responsabilitate dincolo de propria tradiție în vederea unei mai bune înțelegeri a tradițiilor celorlalți implicați în dialog și poate crea oportunități de împărtășire și discuții productive cu privire la experiențe și interpretări diferite. În plus, acesta joacă un rol social vital, servind drept forță de reconciliere, atenuând potențialele prejudecăți, tensiuni comunitare și stereotipuri, sporind în același timp respectul reciproc, înțelegerea și toleranța. Aceasta, la rândul său, favorizează îmbunătățirea relațiilor cotidiene care pot servi drept bază pentru eforturile de colaborare în abordarea problemelor comune care afectează tradițiile religioase. Din acest punct de vedere, studiul Evrei 11 este un efort științific orientat spre viitor și modelator pentru societate, potrivit pentru dialogul cultural și religios.

18. Pe viitor, dialogul academic ar trebui să cuprindă nu numai interacțiuni externe, ci și discuții interne. Literatura și iconografia creștină timpurie diversă și multilingvă, inclusiv sursele grecești, latine și siriene, luminează idei similare despre modelele sau figurile de identificare, atât ale bărbaților, cât și ale femeilor. Acest dialog, care adesea aprofundează și duce conceptele mai departe, se aliniază cu mesajul din Evrei 11. Accentul specific aici este că aceste figuri sunt acum eroi biblici „deznaționalizați”, servind drept modele supreme pentru creștini. Acest schimb intern în cadrul tradiției creștine timpurii poate fi extrem de fructuos atât pentru cercetători, cât și pentru practicanți.

Elemente bibliografice cheie:

1. Diez Macho, Alejandro: *Neophyti 1: Targum Palestinense Ms de la Biblioteca Vaticana. Edición príncipe, introducción general y versión castellana*, Tomo 1-2., Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Madrid, 1968–1970.
2. Grässer, Erich: *An die Hebräer*, Bd. 1–3., Benziger, Zürich, 1990–1997.
3. Jacobson, Howard: *A Commentary on Pseudo-Philo's Liber Antiquitatum Biblicarum. With Latin Text and English Translation*, Vol. 1–2., Brill, Leiden – New York – Köln, 1996.
4. Siegert, Folker: *Einleitung in die hellenistischjüdische Literatur. Apokrypha, Pseudepigrapha und Fragmente verlorener Autorenwerke*, de Gruyter, Berlin – Boston, 2016.
5. Szabó, Xavér OFM: Őseink bizonyosága. A hit hósei a Zsidókhöz írt levél 11. fejezében, in Udvardy, György *et al.* (szerk.): *Hitünk központi titka: a megváltás*, Vigilia Kiadó, Budapest, 2014, 108–129.
6. Vermes, Geza: Jewish Literature and New Testament Exegesis: Reflections on Methodology, in Idem: *Jesus in his Jewish Context*, SCM Press, London, 2003, 68–80.